

АТАНАС СВИЛЕНОВ
ФАНТАСТИКА НА
АКТУАЛНИТЕ ИДЕИ

chitanka.info

Неотдавнашното представяне на романа „Аелита“ в библиотека „Галактика“ ми даде възможност да споделя някои свои мисли за създателя му Алексей Толстой и по-конкретно за онзи дял в разностранното негово белетристично творчество, което принадлежи към научно фантастичната литература. Естествено, не бих искал, а и не бива в настоящия предговор да се повтарям. Улеснен съм все пак от това, че този път вниманието ни е насочено към друг роман на писателя — към „Хиперболоидът на инженер Гарин“, написан няколко години по-късно от „Аелита“, през 1925–1927 г., когато доминираща е темата за изобличението на капиталистическия свят в цяла една поредица от произведения (разказите „Черният петък“, „Мираж“ и „Съюзът на петимата“, романът „Черното злато“, известен сетне и със заглавието „Емигранти“). Емоционално стилистично този нов период в развитието на художника, способен изобщо на многостранни превъплъщения, свидетелствува за известно успокояване на романтичната му приповдигнатост, която го е обзела в началото на завръщането му в съветската родина и която е намерила най-вече израз в споменатата „Аелита“. Тя е излята като на един дъх след драматичното му приобщаване към новата социална действителност, той е на високата вълна на чувствата, обхванали го след категоричния и съдбовен избор да бодее с революцията, да утвърждава нейната правда, нейните идеали. Оттук и нескритият патетичен накал на неговата творба.

Но след опиянението настъпва отрезвяване, което не означава преоценка на позициите, а по-мъдро и по-спокойно вглеждане в реалностите на живота, търсенето на по-дълбок смисъл. При Алексей Толстой този процес се осъществява и чрез съпоставката между стария и новия свят, чрез противопоставянето на моралната им същност. Още в ранното си творчество писателят се придържа към принципите на критическия реализъм и създава немалко произведения, в които остава верен на духа на демократизма и на гражданската доблест, характерен за големите майстори на руската литература. Максим Горки му дава висока оценка, като отбелязва „жестоката правдивост“ на неговото изображение, а в статията „Възраждане на реализма“ вестник „Правда“ от 26 януари 1914 г. го нарежда сред младите прозаисти, тясно свързани с реалистичното направление. Алексей Толстой живее и продължително време на Запад, той познава отлично буржоазните

среди на Европа, вникнал е в антихуманната същност на стария свят, във философията и морала му. Оттук и увереността, плътността, дълбочината, с която го рисува в своите книги и конкретно в „Хиперболоидът на инженер Гарин“. Неговото изобличение се гради именно върху това познание, което е убедително в много пластове — и когато възсъздава делничния бит, но още повече тогава, когато прониква отвъд външната му видимост, за да навлезе в нравствените и духовните измерения на тази действителност.

Нека пак си припомним кога Алексей Толстой създава своя роман — още в двайсетте години. В сериозните културни среди научнофантастичният жанр е още много далече от тази тежест и авторитет, която има сега, макар че все още и в наши дни не липсват хора, гледащи на него с високомерно снизхождание. Сигурно биха могли да се подкрепят и с примери за едно подобно отношение, защото в застрашително нарасналия поток на тази литература не са инцидентно изключение и проявите на длънопробно съчинителство (ала в кой ли жанр ги няма?!), но все пак направо зловредно късогледство би било и да не се види какъв качествен естетически скок бе направен, колко много сериозни автори от десетки страни защитиха престижа му (селекцията на „Галактика“ също потвърждава тази обективна истина).

Прав е обаче колегата и следовникът на Алексей Толстой, познатият и у нас съветски писател фантаст Александър Казанцев, като пише, че „Аелита“ и „Хиперболоидът на инженер Гарин“ се появяват в научнофантастичния жанр тогава, през 20-те години, когато той „изобилствува от нископробни произведения, а заради това е изтикан от ценителите на литературата в нейния заден двор“ (сп. „Вопросы литературы“, 1983, кн. 1).

А Алексей Толстой е от ония първопроходци в неовладяната територия, тръгнали по верните пътища, които още тогава вдигат високо летвата на идейно-художественото майсторство и служат за пример. При самите извори на младата съветска литература се извисява неговата могъща писателска фигура, за да респектира и напомня на следващите поколения, че и чрез този жанр могат да се решават най-отговорни творчески задачи, да се воюва за утвърждаването на революционните идеали, да се удовлетворяват най-

сериозни естетически потребности и да се способствува за възпитанието в комунистически дух.

Богатата и разностранна дарба на Алексей Толстой, изявила се и в такива класически творби като трилогията „Ходене по мъките“ или мащабното историческо платно „Петър Първи“, беше остро чувствителна не само към социалните повели на времето, но и към широтата на читателските интереси, към пъстрата гама от вкусове и пристрастия. И в своята дейност той се стремеше да е в съзвучие с тях, стремеше се не към евтиния флирт, не към капризите на модата, а към такова овладяване на потребностите, при което има движение към по-голямата мярка.

Разбира се, това бе възможно и защото той беше щедро надарен от природата, чувствуваше се сигурен в най-различните области на литературното творчество. Нека освен за споменатите негови произведения си спомним например и за великолепните му приказки, за незабравимите Буратино и Малвина, за „Златното ключе“, което е откряло вратата на света на красотата на не едно поколение. Но неговото слово, когато това бе потребно, можеше да звучи и гневно, да съдържа унищожителни присъди или да увлича към справедливи битки. Така бе по време на Великата отечествена война, когато се роди страстната му публицистика.

Алексей Толстой владее като първокласен майстор пластическата сила на словото. Той е в състояние да представи зримо и внушително пред нас всичко, нищо не би могло да ограничи размаха на буйното му въображение. С каква лекота в „Аелита“ ни пренася на Марс! Никаква трудност не представлява за него в „Хиперболоидът на инженер Гарин“ за минута да ни грабне от оживените ленинградски улици и да ни въведе в богат парижки апартамент. Дори и тогава, когато реши да ни запознае с техническото изобретение, пак ще стори това уверено, убедително, ще ни предложи и чертежи, за да се убедим напълно в неговата достоверност.

Александър Казанцев, когото вече цитирах, е абсолютно прав, като твърди, че ако Алексей Толстой си бе поставил за цел да бъде изобразител на фантасмагоричното, сигурно и тук би бил ненадминат. Но той не се блазни от подобна задача. Чрез фантастиката писателят се стреми да бъде близо до реалния живот, чрез нея да постави проблеми, които са от съдбовно значение за времето, в което живее. Мисля си, че

тъкмо в резултат на тази връзка, на плътните му и дълбоки контакти със съвременността и на гражданския му усет да вижда най-важното, най-значимото, се дължат и неговите непогрешими предвиждания за бъдещето, неслучайно го сравняват с Жул Верн. Великият му френски събрат е даже по-неопределен, по-мъгляв, а и понеже много по-често се поддава на подобни прогнозираня, естествено, допуска и повече грешки. Когато Алексей Толстой пише „Аелита“, идеите на Циолковски още не са признати. Но Лося Гусев строи своя спътник, готви се да покорява просторите на Космоса. Над тази „фантазмагория“ тогава някои се надсмиват. Както и абсурдно им изглежда, че спътникът се строи в една плевня. Именно в плевня обаче Сергей Корольов строи десет години по-късно първите си ракети...

Като антинаучна приумица са били възприемани и топлинните лъчи с чудовищна сила, описани в „Хиперболоидът на инженер Гарин“. Сега и децата се досещат, че съвременният им прототип е лазерът.

Ала не с тези иначе неоспорими допирни точки с предстоящата научно-техническа революция фантастичната проза на Алексей Толстой е близка до новите поколения. Сам писателят по повод на „Хиперболоидът на инженер Гарин“ прави изявлението, че се гордее не с друго, а с предвиждането му в условията на капитализма да се появи фашизмът. Като сериозен творец, като автор на истинска литература той се оттласква от изобретението на инженер Гарин, за да ни въведе в кръг на нравствени и философски проблеми. И понеже е вникнал дълбоко в механизмите на буржоазните политически кръгове, понеже отлично познава антихуманната природа на капитализма, той ни изправя пред реално заплашващо човечеството и цивилизацията зло. Той предупреждава, че и най-познатите достижения на науката, ако попаднат в ръцете на ония, които се интересуват единствено от изгодата и всемогъщата власт, могат да се превърнат в бедствие за света.

За жалост развоят на световната история потвърди правото му на тревога. Когато четем „Хиперболоидът на инженер Гарин“, не можем да се отървем от мрачните асоциации, свързани с Хиросима и Нагасаки. Но още по-печалното е, че с проблемните си внушения романът не ни връща единствено в миналото, а изостря днешните ни тревоги за съдбата на планетата, за оцеляване на човечеството. Ето

един момент, при който бихме били доволни произведението да е загубило актуалната си острота. Но не е. Четем го и мисълта ни отнася към ония съвременни привърженици на теорията да се владее светът чрез сила, които кроят проекти за звездни щитове и звездни войни.

Наистина бих искал нашите потомци, когато и те поемат в ръцете си книгата на Алексей Толстой, да не проумяват точно тези ни днешни тревоги, да им изглеждат те анахронични...

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.